

В цьому ж епізоді Пайн повідомляє Карверу, що перлина насправді є підробкою. Про це не знає Керол, але її батько знає про свій гріх і не буде вимагати подальшого розшуку. Замислений Карвером злочин фактично не відбувся, усе залишається у взаємному мовчанні.

‘I think he will. You see “Pop” has his own reasons for keeping quiet. There’s no forty-thousand-dollar touch about this earring. A mere fiver would cover its value.’ ‘You mean—?’

‘Yes. The girl doesn’t know. She thinks they are genuine, all right. I had my suspicions last night. Mr Blundell talked a little too much about all the money he had. When things go wrong and you’re caught in the slump—well, the best thing to do is to put a good face on it and bluff. Mr Blundell was bluffing.’ Suddenly Doctor Carver grinned. It was an engaging small-boy grin, strange to see on the face of an elderly man. ‘Then we’re all poor devils together,’ he said.

‘Exactly,’ said Mr Parker Pyne and quoted, “A fellow feeling makes us wondrous kind [Christie 1934, p. 108].”

Розглянута розповідь вкладається у розроблену нами інформаційно-синергетичну модель, незважаючи на варіативність детективу (злочин замислений, але фактично не відбувся). Розроблена модель є достатньо універсальною для аналізу детективних розповідей численних авторів, вона відображає змістову побудову оповіді, а також самоорганізовані процеси виникнення та еволюції інформації про злочин.

Перспективним є застосування моделі для подальших прагмастилістичних та когнітивних досліджень детективної розповіді, включно з її композицією.

Література

- Домброван Т. И. Лингвосинергетика : Язык как синергетическая система : Монография. Saarbrücken : Lambert Academic Publishing, 2014. 308 p.
- Домброван Т. И. Язык в контексте синергетики : Монография. Одесса : КП ОГТ, 2013. 346 с.
- Єнікеева С. М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови. Запоріжжя : ЗНУ, 2006. 303 с.
- Пихтовникова Л. С. Еволюція німецької віршованої байки : жанрово-стилістичні аспекти : дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови», 10.01.04 «Зарубіжна література». К., 2000. 427 с.
- Пихтовникова Л. С. Синергія стилю байки: німецька віршована байка 13–20 ст. : монографія. Х. : Бізнес Інформ, 1999. 220 с.
- Пихтовникова Л. С. Лингвосинергетика : основы и очерк направлений. Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2012. 180 с.
- Пихтовникова Л. С. Прагмастилістика дискурса в світлі лингвосинергетичної парадигми. Когніція, комунікація, дискурс : междунар. електрон. сб. науч. ст. Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2016. № 13. С. 114–130. URL : <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/home>
- Пихтовникова Л. С. Самоорганизация речевых произведений: информационно- когнитивный аспект. *Синергетика в филологических исследованиях* : монографія; под общ. ред. проф. Л. С. Пихтовниковой. Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2015. С. 102–135.
- Синергетика в филологических исследованиях : монография / Т. И. Домброван, С. М. Еникеева, Л. С. Пихтовникова и др. / под общ. ред. проф. Л. С. Пихтовниковой. Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2015. 340 с.
- Dombrovan T. An Introduction to Linguistic Synergetics. Cambridge Scholars Publishing, 2018. 152 p.
- Pichtownikowa L. Synergie des Fabelstils : Die deutsche Versfabel vom 13–21 Jahrhundert. *Ukrainische Beiträge zur Germanistik*. Band 5. Aachen : Shaker Verlag, 2008. 322 S.
- Christie A. The pearl of price. URL : <https://www.goodreads.com/book/show/17851762-the-pearl-of-price>.
- Francis D. Comeback. URL : <https://www.goodreads.com/book/show/77058.Comeback>.

(Матеріал надійшов до редакції 20.03.18. Прийнято до друку 11.04.18)

УДК: 811.111'42'272'26

DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135/2018-73-17>

ПАВЛЕНКО І. Я.

(Запорізький національний університет)

СПЕЦИФІКА МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ ОЦІНКИ

Статтю присвячено розгляду питань, пов'язаних з аналізом виникнення оцінки у висловлюванні. Особлива увага звертається на іллокутивний та перлокутивний ефект мовленнєвих актів оцінки.

Ключові слова: оцінка, мовленнєвий акт, іллокуція, перлокуція.

Pavlenko I. Ya. Specific character of evaluation speech acts. In this article questions connected with the analysis of the appearance of the evaluation in the utterance are discussed. Particular attention is paid to the illocutionary and perlocutionary effect

of evaluation speech acts. The minimum unit of communication is speech act. The structure of the speech act includes four levels: locution, proposition, illocution and perlocution. In the evaluation speech acts, semantic basis is the category of evaluation.

Based on semantic and pragmatic properties of the object of our study, we propose to distinguish the following types of evaluation speech acts: 1) focus on the subject; 2) focus on the object.

Among evaluation speech acts, oriented on the object, proper evaluation speech acts (praise, condemnation) and emotional evaluation speech acts (admiration, anger, respect) can be selected. This approach is based on the fact that the evaluative verbs are direct representatives of illocutionary intention of evaluation speech acts. So, we consider that the classification of evaluation speech acts can rely on semantic and pragmatic features of evaluative verbs.

Key words: evaluation, speech act, illocution, perlocution.

Вивчення мовленнєвої діяльності в руслі сучасних лінгвістичних напрямків – психолінгвістичного, когнітивного, прагматичного – дозволяє поглянути на мовні явища в динаміці, зумовленій закономірностями мовленнєвого мислення і прагматичними факторами мовленнєвого спілкування.

Мінімальною одиницею мовленнєвого спілкування вчені визнають мовленнєвий акт. Як відомо, термін «мовленнєвий акт» інтерпретується дослідниками по-різному. Термін «мовленнєвий акт» (далі – МА) використовується як для позначення структурних компонентів МА, так і для позначення мовленнєвого акту в цілому. У структурі мовленнєвого акту виділяють чотири рівні: локуція, пропозиція, іллокуція і перлокуція. Під локуцією розуміють «акт власне виголошення речення» [Падучева 1985, с. 23]. У визначенні поняття іллокуція (іллокутивний акт) ми дотримуємося точки зору О. В. Падучевої: іллокуція – це реалізація комунікативного наміру. Під перлокуцією розуміють вплив, який це висловлювання здійснює на адресата. При цьому мається на увазі «не сам факт розуміння адресатом змісту висловлювання, а ті зміни в стані чи поведінці адресата, які є результатом цього розуміння» [Булыгина, Шмелев 1997, с. 247].

На думку Д. М. Шмельова, «різні іллокутивні акти, наприклад, твердження, часто мають на меті досягнення певного перлокутивного ефекту (наприклад, повідомлення про щось або твердження мають на увазі переконати в чомусь співрозмовника, тим більше це справедливо для питання, прохання чи наказу, спрямованих на відповідну вербальну або поведінкову реакцію адресата» [Булыгина, Шмелев 1997, с. 249].

Питання про включення або не включення перлокуції в структуру мовленнєвого акту в теорії мовленнєвих актів є дискусійним. Так, деякі вчені вважають, що мовленнєвий акт необхідно чітко відмежовувати від перлокуції, так як остання може і не бути досягнута за допомогою мовних засобів [Остин 1986, с. 24]. Інші дослідники розглядають перлокуцію як обов'язковий компонент структури МА, наголошуючи, що без досягнення перлокутивного ефекту МА не можна вважати завершеним [Булыгина, Шмелев 1997, с. 248]. Ми дотримуємось думки, що включення перлокуції в структуру мовленнєвого акту є логічно вірним і доцільним: якщо під МА розуміти мовленнєву дію, то закономірною видається необхідність аналізу результатів цієї дії (перлокуції). Крім зазначених вище компонентів, в структуру МА входить саме висловлювання.

Дуже влучно визначає сутність мовленнєвого акту С. Левін: «Головна думка, що лежить в основі поняття мовленнєвого акту, полягає в тому, що крім висловлення власного змісту, речення може також здійснювати деяку дію: воно може стверджувати щось, питати про будь-що, наказувати, попереджати, обіцяти тощо» [Левин 1990, с. 334]. Обов'язковою ознакою будь-якого МА є і комунікативний намір (інтенція): якщо адресант в процесі сприйняття МА вірно визначає комунікативний намір адресата, то можна говорити про успішне здійснення мовленнєвого акту.

В лінгвістичний ужиток поняття мовленнєвого акту як одиниці вербальної комунікації було введено вченими Оксфордської школи (Дж. Остин [Остин 1986], Дж. Сьорль [Серль 1986]) та їх послідовниками (Г. П. Грайс [Grice 1975], Н. Д. Арутюнова [Арутюнова 1976]). Теорія мовленнєвих актів знаходиться в центрі уваги лінгвістів, оскільки дозволяє розглядати комунікативну діяльність функціонально, виділяючи в структурі спілкування іллокутивну функцію. Під типом мовленнєвих актів розуміють модель, зразок однорідної групи мовленнєвих актів, які характеризуються певними спільними ознаками, що

відображають той чи інший конкретний аспект вербальної людської комунікації [Безугла, Романченко 2013, с. 32-34].

Мета запропонованої статті полягає у розгляді особливостей оцінних мовленнєвих актів та визначенні їх місця ієрархії мовленнєвих актів взагалі.

Аналізуючи оцінні мовленнєві акти, ми спираємося на класифікацію МА, запропоновану Дж. Сьорлем [Серль 1986], який виділив базисні типи МА. Використовуючи даний родо-видовий принцип типології МА, З. К. Теміргазіна виділяє основні типи оцінних мовленнєвих актів та їх різновиди: «Відповідно до семантики оцінки – вираженням ставлення мовця в поняттях «добре / погано» – основними видами оцінних мовленнєвих актів є осуд й схвалення; інші види, зберігаючи інваріантне значення, варіюють в різній мірі іллокутивну функцію відповідно до інтенсивності оцінки або перлокутивного впливу на адресата» [Теміргазіна 1999, с. 57]. Іллокутивна сила може бути не виражена експліцитно мовними засобами. Однаковий пропозиційний зміст в різному прагматичному оточенні представлятиме різні мовленнєві акти. МА, як ми вже відзначали вище, практично одноголосно визнається одиницею мовленнєвого спілкування. Вивчення такої самостійної, структурно замкнутої одиниці, як МА, послужилося підставою для дослідження окремих мовленнєвих актів з метою осягнення всього різноманіття особливостей функціонування людської мови, закономірностей організації мовленнєвої діяльності людини.

В прагмалінгвістиці виділяють мовленнєві акти, в яких семантика висловлювання не збігається з їх іллокутивною функцією. Такі мовленнєві акти називають непрямыми. Дж. Серль, досліджуючи різницю між прямими і непрямыми мовленнєвими актами, виділив три типи висловлювань, які протиставлені «буквальним висловлюванням». До таких він відносить метафору, іронію і непрямі мовленнєві акти: «Проблема функціонування метафори є окремим випадком більш загальної проблеми – а саме, пояснення того, як розходяться значення мовця і значення речення або слова. Іншими словами, це окремий випадок проблеми, як виявляється можливим говорити одне, маючи на увазі щось інше; як вдається повідомити щось в тих випадках, коли мовець і слухач знають, що значення спожитих мовцем слів не відповідають точно і буквально тому, що він мав на увазі. Інші випадки розриву між значеннями висловлювання мовця і буквальним значенням речення – це іронія і непрямі мовленнєві акти» [Серль 1990, с. 308].

В прагматиці можна виділити ще один тип такого комунікативного «розриву». На відміну від вищевказаних ситуацій, які характеризуються невідповідністю «сказаного» і «значущого», в цих мовленнєвих ситуаціях спостерігається «непряма адресація» висловлювання. В таких випадках мовець, звертаючись до слухача, насправді адресує цю інформацію присутній третій особі. Таким чином, можна говорити про наявність «хибного» і «істинного» слухача. Причинами виникнення таких прагматично неординарних ситуацій, на нашу думку, є соціальні, етичні фактори, а також мовленнєва стратегія і тактика мовця, яка диктується відповідними умовами комунікації.

У фокусі сучасних дослідників, як ми вже відзначали, сьогодні знаходяться питання прагматики, проблеми особистості комуніканта, способи найбільш адекватного вираження різного роду смислів, в тому числі оцінних. Продуктивною є ідея про класифікацію та систематизацію мовленнєвих актів в так звані «комунікативно-семантичні поля» і «комунікативно-семантичні групи». Під комунікативно-семантичною групою розуміють «сукупність речень даної мови, члени якої мають певне іллокутивне призначення, яке зумовлює типізований вираз того чи іншого мовленнєвого наміру, містять показники свого іллокутивного призначення і є стандартними засобами вербального спілкування, що відбивають прагматичну синонімію речень і парадигматичні відносини між різними способами виразу мовленнєвих намірів» [Жулманова 1999, с. 3].

В оцінних мовленнєвих актах семантичною основою є категорія оцінки. Критично осмислюючи те місце, яке відводить Дж. Сьорль оцінним мовленнєвим актам у загальній типології мовленнєвих актів, О. М. Вольф пише: «...клас експресивів представляється доцільним розуміти значно ширше, ніж це робить Дж. Сьорль, зараховуючи до них а)

зумовлені соціальними конвенціями вибачення, подяки, поздоровлення тощо); б) оцінні висловлювання, які належать індивідуальним суб'єктам, що мають своєю іллокутивною метою виразити емоційний стан або призвести емоційний вплив на слухача, засноване на схваленні і осудженні в широкому смислі слова» [Вольф 2009, с. 167].

Концептуально важливим є виявлення одиниць національно-культурної специфіки мовленнєвого спілкування і введення поняття національно-культурного стереотипу (термін Ю.С. Прохорова) як одиниці аналізу [Прохоров 1997, с. 41]. Кожному етносу притаманні свої національно-культурні стереотипи, що визначають мовленнєву поведінку. На наш погляд, зіставлення стереотипів в оцінній діяльності представників різних народів дозволяє виявити національну специфіку мовленнєвої поведінки, культурні традиції в ній.

Якщо успішність мовленнєвого акту регулюється, на думку багатьох учених, дотриманням принципів «кооперативного співробітництва», то основним фактором стилістичної маркованості в процесі спілкування є мовленнєва ситуація. В. М. Теля наводить набір мовленнєвих ситуацій, які, на її думку, є базовими для соціально-рольової типології. Перш за все вона виділяє «нейтрально стилістичну ситуацію», або «мовленнєвий стандарт – це коли соціальні відносини партнерів не вносять жодних «слідів» в тип мовлення (від офіційного до розмовно-побутового спілкування) [Теля 1986]. Крім нейтрального мовлення, виділяються: неформальна – коли соціальні відносини мовців визначаються як фамільярні – рольовий статус може бути визначений як відношення «близького знайомства, рольова позиція – належність до «рівних»; грубо-фамільярна, коли близьке знайомство дає підставу для «запанібратських» стосунків, а рольова позиція – зневага до особистості, до її достоїнств. З. К. Теміргазіна виділила мовленнєвий акт оцінки як базисний тип, який включає в себе різноманітні акти: схвалення, засудження, осуду, похвали, лестощі, комплімент [Теміргазіна 1999, с. 57]. По переважній формі реалізації вона також розрізняє письмові оцінні мовленнєві акти: характеристики, рецензії, відгуки, експертні висновки; усні: наприклад, ювілейна промова тощо.

Так, Т. В. Маркелова, досліджуючи семантику і прагматику засобів вираження оцінки, дійшла висновку, що градація ступеня інтенсивності оцінки відбувається за такою схемою: ядром оцінних мовленнєвих актів вона визнає акти схвалення і несхвалення (семи «добре / погано»). Експлікуються названі акти за допомогою різноманітних мовних засобів.

Далі за ступенем градації інтенсивності оцінки зі знаком «плюс» розташовуються оцінні акти похвали (сема «досить добре»), і замикають систему оцінних мовленнєвих актів з позитивним значенням акти захоплення (сема «дуже добре»). За ступенем градації негативних оцінок першими в ряду після актів несхвалення стоять оцінні акти осуду (сема «досить погано»). Ланцюг інтенсивності негативних оцінок в ядрі оцінної семантики замикають мовленнєві акти обурення (сема «дуже погано»). Периферійними в системі оцінних мовленнєвих актів є акти здивування і акти засудження [Маркелова 1995, с. 76-77].

Висновки. Спираючись на семантичні та прагматичні властивості об'єкта нашого дослідження, ми пропонуємо виділяти такі типи мовленнєвих оцінних актів: 1) орієнтовані на суб'єкт; 2) орієнтовані на об'єкт. Серед мовленнєвих оцінних актів, орієнтованих на об'єкт, можна виділити власне оцінні МА (похвала, осуд) і емоційно-оцінні МА (захоплення, обурення, повага). Подібний підхід заснований на визнанні того факту, що оцінні дієслова є прямими вербальними репрезентантами іллокутивної інтенції оцінних мовленнєвих актів, отже, ми вважаємо правомірним те, що класифікація оцінних мовленнєвих актів може спиратися на семантичні та прагматичні ознаки оцінних дієслів.

Література

- Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы. М.: Наука, 1976. 383 с.
Безугла Л. Р., Романченко І. О. Лінгвопрагматика дискримінації у публіцистичному дискурсі : [монографія]. Харків : ФОП Лисенко І.Б., 2013. 182 с.
Булыгина Т. В., Шмелев А. Д. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики). М. : Языки русской культуры, 1997. 576 с.
Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. М. : Едиториал УРСС, 2009. 280 с.
Жуламанова И. Г. Коммуникативно-семантические группы в разноструктурных языках : автореф. дис. ... канд. фил. наук. Алматы, 1999. 32 с.

- Левин С. Прагматическое отклонение высказывания. *Теория метафоры*. М. : Прогресс, 1990. С. 307–341.
- Маркелова Т. В. Семантика и прагматика средств выражения оценки в русском языке. *Филол. науки*. 1995. № 3. С. 67–79.
- Остин Дж. Слово как действие. *НЗЛ*. М. : Прогресс, 1986. Вып. 17. С. 22–129.
- Падучева Е. В. Высказывание и его соотношенность с действительностью. М. : Наука, 1985. 271 с.
- Прохоров Ю. С. Культуроведение и преподавание русского языка как иностранного : новые аспекты и парадигмы. *Текст : Структура и функционирование*. Вып. II. Барнаул, 1997. С.36–44.
- Серль Дж. Метафора. *Тайна метафоры*. М. : Прогресс, 1990. С. 307–341.
- Серль Дж. Что такое речевой акт? *НЗЛ*. М. : Прогресс, 1986. Вып. 17. С. 15–169.
- Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. М. : Наука, 1986. 143 с.
- Темиргазина З. К. Оценочные высказывания в русском языке. Павлодар, 1999. 272 с.
- Grice H. R. Logic and Conversation. *Syntax and Semantics. Vol. 3 (Speech Acts)*. New York : Acad. Press, 1975. P. 41–58.

(Матеріал надійшов до редакції 30.09.17. Прийнято до друку 21.11.17)

УДК : 811.111 (078.92)

DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135/2018-73-18>

ПРИХОДЧЕНКО О. О.

(Запорізький національний університет)

ОБРАЗНЕ ОСМИСЛЕННЯ ЖИТТЯ ТА СМЕРТІ В ГОТИЧНИХ РОМАНАХ ПРО ВАМПІРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ОРІЄНТАЦІЙНИХ МЕТАФОР

Статтю присвячено виявленню основних особливостей функціонування орієнтаційних метафор у тексті готичних романів про вампірів. У ході дослідження було проаналізовано особливості сприйняття образних понять ‘життя’ та ‘смерть’ через їх репрезентацію у вигляді орієнтаційних метафор. Було встановлено, що орієнтаційні метафори ЖИТТЯ та СМЕРТЬ віддзеркалюють еkleктичність готичного світосприйняття.

Ключові слова: метафора, орієнтаційна метафора, антиномія, готичний роман.

Prykhodchenko O. O. The figurative understanding of LIFE and DEATH in the Gothic novels about vampires with the help of orientational metaphors. The article is devoted to the representation of the conceptual antinomy LIFE – DEATH with the help of orientational metaphors in the Gothic novels about vampires. Due to the peculiarities of the Gothic novels the representation and understanding of the concepts LIFE and DEATH is changing together with all the innovations and developments of the world. The experience and knowledge which is expressed via orientational metaphors represents the most valuable and important fact of the understanding of LIFE and DEATH.

The associations of LIFE with good, bright and pleasant things in the world, with beginning and hopes, its position high above the surface is revealed with the help of the orientational metaphors LIFE is UP, LIFE is FRONT, LIFE is RIGHT, LIFE is SOUTH and LIFE is EAST. At the same time, DEATH is associated with darkness, gloom, sadness, ending of everything and its position is somewhere down the earth, which is shown with the help of orientational metaphors DEATH is DOWN, DEATH is BACK, DEATH is NORTH and DEATH is WEST. The relations between LIFE and DEATH are very tight and it is seen in the connection of different spatial factors, which are possible due to the humans’ understanding of the world and their national, ethnocultural and social needs and traditions.

Oriental metaphors reflect our vision of the world with the help of spatial orientation and is shown in different situations of our life. So, concepts LIFE and DEATH are interrelated and exist in constant connection with each other.

Key words: metaphor, orientational metaphor, antinomy, gothic novel.

Усе наше буття пронизане метафорами, які виявляються одним із найважливіших способів непрямой інтерпретації актуальних для тієї чи тієї лінгвокультури понять, зокрема, абстрактних, “матеріальною опорою” для яких є знак (ім’я) [Чернейко 1997, с. 87]. На думку Л. О. Чернейко, метафізичні поняття – а саме до таких належать ‘життя’ і ‘смерть’ – опановують “в результаті тривалого спостереження колективного розуму [носіїв культури] за проявом світу зовнішнього (*res extensa*) та світу внутрішнього (*res cognitas*), реалій двох різних дійсностей” [Чернейко 1997, с. 86], оскільки у фізичному світі для них не існує субстанціональних аналогів.

Матеріалізація абстрактних понять ‘життя’ та ‘смерті’ за допомогою метафоризації призводить до утворення їх когнітивних образів. При цьому вербалізаторами когнітивної метафори – цілісного когнітивного змісту, стають фігуративні вирази, які вказують на уявлення носія мови про певні фрагменти світу, зокрема життя та смерті. Метафора, як феномен мови і феномен концептуальної системи, пов’язана з культурою. Тому образи, створені метафорами, відповідають імперативам епохи і стилів культури.